

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Навчально-науковий інститут післядипломної освіти
Кафедра прикладної психології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Перший проректор
Іщенко Н.М.

“ ” 2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СІМЕЙНА ПСИХОЛОГІЯ

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма «Сімейна психологія з основами психотерапії»

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Розробник

В.о. завідувача кафедри
прикладної психології
Гарант освітньої програми

Директор Навчально-наукового інституту
післядипломної освіти

Начальник навчально-методичного відділу

Кучманіч І. М.

Опанасенко Л.А.

Опанасенко Л.А.

Норд Г.Л.

Шкірчак С.І.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показника	Характеристика дисципліни	
Найменування дисципліни	Сімейна психологія	
Галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки	
Спеціальність	053 Психологія	
Освітня програма	Сімейна психологія з основами психотерапії	
Рівень вищої освіти	Другий (магістерський)	
Статус дисципліни	Нормативна	
Курс навчання	1	
Навчальний рік	2021-2022 н. р.	
Номер(и) семестрів (триместрів):	Денна форма	Заочна форма
	-	1-2 триместр
Загальна кількість кредитів ЄКТС/годин	5,5 кредитів / 165 годин	
Структура курсу: <ul style="list-style-type: none"> – лекції – практичні заняття (семінарські, лабораторні, півгрупові) – години самостійної роботи студентів 	Денна форма	Заочна форма
Відсоток аудиторного навантаження	16 %	
Мова викладання	Українська	
Форма проміжного контролю (якщо є)	-	
Форма підсумкового контролю	Іспит	

Мета, завдання та результати вивчення дисципліни

Мета. Курс «Сімейна психологія» займає провідне місце у підготовці майбутніх психологів за ОПП «Сімейна психологія з основами психотерапії», тому метою даного курсу є: ознайомлення студентів з основними положеннями навчальної дисципліни, зокрема з її понятійним апаратом, методологією, концептуальними засадами.

У межах дисципліни основна увага зосереджується на дослідженні ролі сім'ї у формуванні особистості, вивченні загальних питань теорії сім'ї і сімейних взаємин, подружніх проблемах, особливостей перебігу нормативних та ненормативних криз, ролі батьківської підсистеми у процесі становлення дитини, дослідження ролі матері та батька у житті дитини, усвідомленого та відповідального ставлення подружжя до виконання ними батьківських функцій.

Завдання:

- сформувані у студентів уявлення про специфіку функціонування сучасної сім'ї, побудови сімейних взаємин, причин виникнення подружніх проблем;
- ознайомити студентів з особливостями перебігу нормативних та ненормативних сімейних криз;
- висвітлити роль батьківської підсистеми у процесі становлення дитини;
- з'ясувати роль матері та батька у житті дитини;
- сформувані уявлення щодо усвідомленого та відповідального ставлення подружжя до виконання ними батьківських функцій.

Очікувані результати навчання: сформованість умінь методологічно обґрунтовано виявляти та аналізувати психологічні феномени, які визначаються змістом дисципліни, надавати актуальну психологічну допомогу членам сімей.

У результаті вивчення дисципліни студент

має знати:

- предмет і завдання психологія сім'ї;
- функції сім'ї;
- основні відомості з історії шлюбних та сімейних відносин;
- основні характеристики етапів життєвого циклу сім'ї;
- нормативні сімейні кризи та шляхи їх подолання;
- основні характеристики та шляхи психологічної допомоги у процесі переживання сім'єю ненормативних сімейних криз;
- поняття батьківства, усвідомленого батьківства та його складові;
- фактори, що впливають на формування батьківства;
- феномен материнства, девіантне материнство;
- роль батька у розвитку дитини;
- особливості взаємовідносин між батьками та дітьми.

має вміти:

- орієнтуватись у сучасній психологічній літературі з психології сім'ї;
- систематизувати набуті знання з курсу;
- здійснювати психологічний аналіз сімейної системи;
- застосовувати основні діагностичні підходи для вивчення сімейних відносин;
- вміти діагностувати та розробляти рекомендації щодо попередження сімейних девіацій;
- аналізувати проблемні ситуації в сім'ї та застосовувати набуті знання для надання психологічної допомоги.

Програмні компетенції

Загальні компетентності

- ЗК1. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.
- ЗК2. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.
- ЗК3. Здатність регенерувати нові ідеї (креативність).
- ЗК4. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- ЗК5. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.
- ЗК6. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).
- ЗК7. Здатність діяти соціально відповідно та свідомо.
- ЗК9. Здатність мотивувати людей та рухатись до спільної мети.
- ЗК10. Здатність спілкуватися іноземною мовою.
- ЗК 11. Здатність слідувати гуманістичним та демократичним цінностям.
- ЗК 12. Здатність до особистісного розвитку, розкриття особистісного потенціалу, самовдосконалення.

Спеціальні (фахові) компетентності

- СК1. Здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та / або практики.
- СК2. Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження з елементами наукової новизни та / або практичної значущості.
- СК3. Здатність обирати і застосовувати валідні та надійні методи наукового дослідження та / або доказові методики і техніки практичної діяльності.
- СК4. Здатність здійснювати практичну діяльність (тренінгові, психотерапевтичну, консультаційну, психодіагностичну та іншу залежно від спеціалізації) з використанням науково верифікованих методів та технік.
- СК7. Здатність приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності.
- СК8. Здатність оцінювати межі власної фахової компетентності та підвищувати професійну кваліфікацію.
- СК9. Здатність дотримуватись у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватись загальнолюдськими цінностями.
- СК 12. Здатність до ретроспективної, ситуативної та проспективної рефлексії професійних компетенцій і здібностей, які дозволяють досягати успіху у діяльності сімейного психолога.
- СК 13. Здатність добирати доречну стратегію психопрактичної діяльності на підставі аналізу власних базових компетенцій і клієнтського запиту.

Очікувані програмні результати навчання:

- ПР1. Здійснювати пошук, опрацювання та аналіз професійно важливих знань із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

- ПР2. Вміти організовувати та проводити психологічне дослідження із застосуванням валідних та надійних методів.
- ПР3. Узагальнювати емпіричні дані та сформулювати теоретичні висновки.
- ПР4. Робити психологічний прогноз щодо розвитку особистості, груп, організацій.
- ПР5. Розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування тощо), проводити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати якість.
- ПР7. Доступно і аргументовано представляти результати досліджень у писемній та усній формах, брати участь у фахових дискусіях.
- ПР8. Оцінювати ступінь складності завдань діяльності та приймати рішення про завершення за допомогою або підвищення кваліфікації.
- ПР9. Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності.
- ПР12 Здійснювати аналітичний пошук відповідної до сформульованої проблеми наукової інформації та оцінювати її за критеріями адекватності.
- ПР13 Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності
- ПР 14. Володіти прийомами підвищення психологічної культури клієнтів, рівня їхнього психологічного благополуччя.
- ПР 15. Розуміти важливість збереження здоров'я (власного й навколишніх) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії.

1. Програма навчальної дисципліни

Заочна форма

№ п. п.	Теми	Лекції /год.	Групові / год.	Півгрупові / год.	Самостійна робота
1	Сім'я як одиниця психологічного аналізу. Поняття сім'ї як системи.	2			9
2	Поняття сім'ї та шлюбу в психології. Функції сім'ї.				9
3	Параметри сімейної системи. Сімейні ролі	2	2		8
4	Психологія подружніх стосунків. Адаптація та сумісність партнерів			2	9
5	Основні положення психології сімейних криз.	2	2		8
6	Підготовка молоді до шлюбно-сімейних взаємин				9
7	Нормативні сімейні кризи. Аналіз практичних ситуацій			2	9
8	Психологічні особливості переживання втрати. Поняття та особливості перебігу нормального горя	2			8
9	Психологічні особливості патологічного горя	2		2	9

10	Зрада. Феноменологія кризи та особливості психологічної допомоги подружжю				9
11	Розлучення як ненормативна криза сім'ї. Особливості допомоги подружжю та дітям у процесі переживання кризи.				9
12	Сексуальне насильство в сім'ї. Інцест. Причини та наслідки інцесту				9
13	Поняття батьківства у психології. Усвідомлене батьківство			2	8
14	Психологія материнства	2			9
15	Роль батька у розвитку дитини				9
16	Психологія сімейного виховання	2			8
Всього за курсом		14	4	8	139

3.1. Плани лекційних занять

Тема 1

«Сім'я як одиниця психологічного аналізу. Поняття сім'ї як системи»

1. Загальні відомості про сім'ю. Структура сім'ї
2. Динаміка (життєвий цикл) сім'ї
3. Класифікація сімей
4. Поняття сім'ї як системи
5. Параметри сім'ї як системи

Тема 2

«Параметри сімейної системи. Сімейні ролі»

1. Структура сімейних ролей
2. Сімейні підсистеми та межі
3. Сімейні правила
4. Стандарти взаємодії
5. Сімейні міфи
6. Сімейна історія
7. Сімейні стабілізатори

Тема 3

«Основні положення психології сімейних криз»

1. Основні положення психології криз
2. Сімейна криза: поняття, специфіка

3. Поняття нормативної сімейної кризи та життєвий цикл сім'ї

Тема 4

«Психологічні особливості переживання втрати. Поняття та особливості перебігу нормального горя»

1. Поняття горя у психології
2. Феномен «нормального горя» в психології
3. Стадії нормального горя
4. Психологічні основи успішного переживання втрати і допомоги у горі

Тема 5

«Психологічні особливості патологічного горя»

1. Поняття патологічного горя у психології
2. Чинники виникнення патологічного горя
3. Види патологічного горя

Тема 6

«Психологія материнства»

1. Феномен материнства в психології
2. Психологічна готовність до материнства
3. Становлення материнської потребісно-мотиваційної сфери поведінки в процесі онтогенезу
4. Психологія вагітності

Тема 7

«Психологія сімейного виховання»

1. Технологія ефективного спілкування в сімейному вихованні
2. Технологія подолання сімейних конфліктів
3. Психологічні способи етичного виховання дитини в сім'ї
4. Психологічна допомога неблагополучним сім'ям

3.2. Плани практичних занять

Тема 1

«Параметри сімейної системи. Сімейні ролі»

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень з теми заняття:

1. Поняття ролі в психології
2. Сімейні ролі та внутрішньосімейна рольова структура. Класифікація сімейних ролей за Ю. Альшиною
3. Поняття та види патологізуючих сімейних ролей
4. Поняття рольових конфліктів у психології

5. Особливості допомоги сім'ї з проблемою розподілу сімейних ролей
6. Тестові методики діагностування ролей, рольової взаємодії

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

1. Ознайомитись та законспектувати основні сімейні ролі, виокремлені Ю. Альшиною.
2. Законспектувати питання №3.

III. Обговорення доповідей на тему:

- «Гендерна культура суспільства. Гендерні ролі. Гендерна ідентичність особистості».
- «Функційно-рольова сумісність подружжя».
- «Роль батьківської сім'ї в підготовці підростаючого покоління до сімейного життя».
- Провідні стратегії вирішення рольового конфлікту працюючої жінки.

Доповіді готуються за бажанням.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняттю ролі у психології.
2. Які особливості сімейних ролей ви знаєте?
3. Яку роль відіграє сім'я у становленні особистості дитини?
4. Охарактеризуйте види сімейних ролей (конвенціональні та міжособистісні ролі).
5. Що таке патологізуючі ролі (за Х. Ріхтер)?.
6. Визначте класифікацію ролей за К. Кіркпатриком.
7. Що таке рольовий конфлікт? Які чинники його виникнення вам відомі?

Тема 2

«Психологія подружніх стосунків. Адаптація та сумісність партнерів»

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень з теми заняття:

1. Поняття адаптації та інтеграції в сім'ї. Види подружньої адаптації.
2. Розкрити основні цілі подружнього союзу і подружнього добробуту.
3. Проблеми молодої сім'ї у період первинної адаптації.
4. Становлення особистості і сумісність у шлюбі.
5. Подружня сумісність та її рівні.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

- Виписати та схарактеризувати поняття «первинна адаптація» та «вторинна негативна адаптація».
- Написати есе на тему «Всі щасливі родини схожі одна на одну, кожна нещаслива сім'я нещаслива по-своєму» (до 10 речень), враховуючи контекст та тему заняття.
- Потреби чоловіків та жінок у діадних стосунках (У. Харлі). Ознайомитись із книгою (Уиллард Ф. Харли Законы семейной жизни. М. : Протестант, 1992. 208 с.) та *виписати по 5 потреб чоловіків та жінок у діадних стосунках.*

III. Обговорення доповідей на тему:

- Сумісність по характеристикам темпераменту.
- Проблема взаємодії молодої пари зі старшим поколінням у сім'ї.
- Критерії адаптованості подружжя.
- Психологічна сумісність подружжя.
- Ціннісно-орієнтаційна сумісність подружжя.
- Функційно-рольова сумісність подружжя.
- Подружжя сумісність як чинник сімейної стабільності.

Доповіді готуються за бажанням.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть компоненти психологічної готовності молодих людей до шлюбу .
2. Підберіть літературні приклади, що ілюструють різні стилі шлюбу .
3. Назвіть причини «психологічного пересичення» у сім'ї.
4. Визначте відмінності у потребах чоловіків та дружин у шлюбі.
5. Позиція дитини в сім'ї та її вплив на сумісність у шлюбі.
6. Які ви знаєте способи підтримки сприятливої атмосфери у сім'ї?
7. Назвіть два основних критичних періоди у розвитку подружніх відносин.
8. Охарактеризуйте рівні подружньої сумісності.
9. Визначте чинники подружньої сумісності (рольова організованість, ієрархічна, психофізіологічна сумісність).
10. Перерахуйте основні особливості шлюбно-сімейної адаптації.
11. Назвіть жіночі та чоловічі риси, що сприяють адаптації у сім'ї.

Тема 3

«Основні положення психології сімейних криз»

I. Перевірка засвоєння студентами теоретичних положень з теми заняття:

1. Поняття та критерії сімейної кризи.
2. Кризові періоди в шлюбі та їх характеристика.
3. Основні труднощі та шляхи корекції шлюбних відносин на цих стадіях.
4. Напрями психологічної допомоги у період переживання сімейних криз.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

1. Виписати основні поняття сімейної кризи, використовуючи не менш ніж 4-5 наукових джерел.
2. Підготувати 2-3 наукові класифікації нормативних сімейних криз.
3. Стадії перебігу кризи за Дж. Капланом.

III. Обговорення доповідей на тему:

1. «Характеристика нормативних криз у шлюбі»
2. «Поняття сімейної кризи у літературі (на прикладі будь-якого роману)».
3. Уявлення В. Сатир про природу нормативних криз у сім'ї.

Доповіді готуються за бажанням.

Питання для самоконтролю:

1. У чому причини кризи, що переживаються сім'єю у сучасному суспільстві?
2. Що розуміється під нормативними кризами у розвитку сім'ї ?
3. Обґрунтуйте періодичність криз у житті родини.
4. Поясніть специфіку подружнього конфлікту у період перебігу кризи.
5. Поясніть закономірності розпаду емоційних взаємин у процесі переживання кризи.

Тема 4

«Нормативні сімейні кризи. Аналіз практичних ситуацій»

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень з теми заняття:

1. Розкрити поняття «нормативні кризи розвитку сім'ї.
2. Причини порушень міжособистісної комунікації у сім'ї.
3. Періодичність виникнення криз у житті родини.
4. Закономірності розпаду емоційних відносин.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Законспектувати питання: «Типи ставлення до кризової ситуації (Л.Пергаменщик)».

III. Обговорення доповідей на тему:

1. Нормативні кризи сім'ї та стратегії їх подолання.
2. Постановка проблеми кризи у сучасній психології.
3. Критерії діагностики індивідуальної кризи.
4. Стадії кризи (за Дж.Каплан, за Т.Титаренко).
5. Проблема класифікації криз.

Доповіді готуються за бажанням.

Питання для самоконтролю:

1. Що розуміється під нормативними кризами у розвитку сім'ї ? Який їхній психологічний зміст?
2. Чим характеризуються ненормативні сімейні кризи ? У чому полягає їх головна відмінність від нормативних ?
3. Визначити типи подружніх відносин і їх детермінанти.
4. Пояснити специфіку подружнього конфлікту.
5. Визначте умови виникнення кризових ситуацій у шлюбі.
6. Як впливає на сімейні відносини криза середини життя ?

Тема 5

«Психологічні особливості патологічного горя»

I. Перевірка засвоєння студентами теоретичних положень з теми заняття:

1. Розкрити поняття горя у психології.
2. Нормальне горе та патологічне горе.

3. Патологічне горе: характеристика, ознаки, види, стадії.
4. Психологічна допомога на стадії патологічного горя.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань: Опорний конспект на тему: «Чинники виникнення патологічного горя».

III. Обговорення доповідей на тему:

1. Психологічна допомога на різних стадіях горювання.
2. Феномен заміщеної дитини.
3. Феномен річниці.
4. Феномен заперечення як чинник виникнення патологічного горя.

Доповіді готуються за бажанням.

Питання для самоконтролю:

1. Визначте особливості «роботи горя» за З.Фройдом
2. Що таке дисфункціональне заперечення за Р. Моуді і Д. Аркенджелом?
3. Як ви розумієте поняття «смерть від горя»?
4. Розкрийте суть синдрому річниці і знайдіть приклади.
5. Розкрийте суть синдрому заміщення дитини і знайдіть приклади.
6. Визначте основні напрями психологічної допомоги у разі смерті члена сім'ї.

Тема 6

«Поняття батьківства у психології. Усвідомлене батьківство»

I. Перевірка засвоєння теоретичних положень із теми заняття:

1. Феномен батьківства в психології.
2. Еволюція дитинства та історія становлення інституту батьківства.
3. Структура батьківства.
4. Мотивація та розвиток батьківства.

II. Перевірка, аналіз та обговорення виконаних студентами завдань:

Завдання: Переглянути лекцію А. Варги про те, як зміниться дитинство в епоху сучасних технологій (Режим доступу:

<https://www.youtube.com/watch?v=gNHkFyxV7pA>). Надати відповіді на наступні запитання:

- Що означають поняття «біологічне» та «соціально сконструйоване дитинство»?
- Як вплинуло книгодрукування на розвиток дитинства?
- Чи впливає досвід попередніх поколінь на дитину? Якою мірою?

III. Обговорення доповідей на тему:

1. Батьківство у різних культурах.
2. Сучасні дослідження батьківства.
3. Феномен дитинства: поняття, специфіка періодизації.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке «батьківство»?
2. Які визначення дитинства Ви знаєте?

3. Що означає інфантицидний етап розвитку в еволюції інституту батьківства?
4. Що означає амбівалентний етап розвитку в еволюції інституту батьківства?
5. Що означає соціалізуючий етап розвитку в еволюції інституту батьківства?
6. Які компоненти батьківства виокремлює Р. В. Овчарова?
7. Надайте визначення та наведіть приклади соціальні мотиви батьківства?
8. Визначте етапи розвитку батьківства за Е. Галінські.

Завдання для самостійної роботи

Самостійна робота з дисципліни виконується студентами у вільні від аудиторних занять години. Вона включає опрацювання спеціальної літератури, підготовку до практичних занять, додаткові завдання.

1. Підготувати стисло відповідь на запитання. Важливим є обґрунтування відповіді.

- Чи існує, на вашу думку, провідна функція сім'ї? Відповідь обґрунтуйте.
- Проаналізуйте особливості взаємин у вашій сім'ї. Чи можна назвати її психологічний клімат сприятливим? Чому?
- Складіть власні правила-заповіді сімейного життя.

2. Виявіть узгодженість сімейних цінностей і рольових установок у вашій (чи іншій) подружній парі за методикою А. Волкової і Г. Трапезникової.

3. Якими методами і методиками можна визначити рівень подружньої сумісності? Підібрати валідні та надійні психодіагностичні методики (1-2) та провести їх з подружньою парою. Обов'язковим є написання висновку за результатами психодіагностики.

4. Заповнити таблицю: «Конструктивна та деструктивна мотивація створення сім'ї». Навести приклади до кожного виокремленого мотиву.

5. Виявіть узгодженість сімейних цінностей і рольових установок у вашій (чи іншій) подружній парі за методикою А. Волкової і Г. Трапезникової.

6. З'ясуйте традиції заручин на Україні. Оформіть відповідь у вигляді презентації.

7. Реконструйте історію знайомства і створення сім'ї з відомою вам сімейною групою. Спробуйте визначити етап її життєвого циклу і можливість появи нормативної (ненормативної) кризи в подружніх стосунках. Що, по-вашому, є фактором ризику і що - запорукою стійкості майбутніх відносин у цій родині? Чому ?

8. Аналіз практичних ситуацій

Ситуація 1: «Я виховую сина одна. Батька свого він ніколи не бачив і, напевно, не побачить. Мене турбує, що хлопчик росте у виключно жіночому суспільстві: вдома - я і мої подруги, в дитячому садку - нянечки і виховательки, в школі теж будуть одні жінки. Йому вже скоро 7 років, а він жодного разу не розмовляв з чоловіком. Чи можуть у таких умовах виникати чоловічі риси характеру? »

- Який тип сім'ї представлений в даній ситуації?

- Дайте характеристику проблем даного типу сім'ї та можливі шляхи вирішення.

Ситуація 2: «Мамо, Борис мені зробив пропозицію. Напевно, ми одружимося. Ну що ж ти не радієш ? Ти ж давно мріяла про моє сімейне щастя ». Загалом, готуйся до весілля». «Як у тебе все просто! Ви ж знайомі лише кілька місяців. До чого така поспішність? » « А до чого повільність? Невже приклад твоєї старшої дочки ні про що не говорить? Нінка свого Володю ще зі школи кохала. Та як кохала ! З армії чекала - ввечері з дому вийти боялася. А він повернувся , весь такий «вдячний », та каже: «Вибач, мовляв, іншу покохав» і... помахав Ніні ручкою... А Борис - хлопець позитивний. Забезпечений, має квартиру. Що ж ще треба? Ти вже вибач, мамо, але я, як Ніна , чекати не хочу... »

- Яка з позицій учасників діалогу вам ближче ? Чому ?

- Чи має значення для міцності шлюбу термін знайомства? Якщо має , то який термін ви вважаєте оптимальним і чому?

- Чи згодні ви з думкою , що шлюб по любові менш міцний , ніж шлюб з розрахунку? Обґрунтуйте свою точку зору.

Ситуація № 3 За консультацією звернулася Антоніна П., 49 років , яка проживає зі своїм чоловіком та сім'єю свого сина. Скарги стосувалися взаємовідносин з молодою дружиною сина. Остання , зі слів Антоніни , погано доглядає за своїм 8 - міс. дитиною , не вміє вести господарство , лінива, повільна, неакуратна . Коли Антоніна бачить , як невістка звертається зі своєю дитиною , вона відчуває сильне роздратування. Свекруха дуже часто « повчає » молоду невістку , дає їй поради , оскільки « має великим життєвим досвідом». Іноді Антоніна забирає малюка до себе або йде з ним на прогулянку , поки « невістка не бачить і не знає». Це часто провокує конфлікти , де молодий батько намагається розібратися і «поставити на місце маму і дружину». Чоловік Антоніни принципово не втручається в «жіночі скандали ». Він дуже багато працює , щоб забезпечити молоду сім'ю і Антоніну , яка ніде не працює.

9. Чи може бути ставлення до смерті фактором, який впливає на переживання психотравмуючої ситуації (група ділиться на підгрупи, кожна з яких готує аргументи позитивного та негативного впливу).

10. Підготувати проект на одну з запропонованих тем:

1. Психологічний портрет жертв насильства.
2. Психологічний портрет кривдника
3. Вплив насильства в сім'ї на психічний розвиток дітей

4. Проблема сімейного насильства: об'єкти, види насильства, шляхи вирішення проблеми.

Завдання для контрольної роботи

Контрольна робота з дисципліни «Сімейна психологія» - це розгорнуте вивчення актуального психологічного феномену, який вивчається в межах даного курсу і передбачає якісний аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури з проблематики магістерського дослідження (кваліфікаційної роботи).

Структура роботи: титульний аркуш, зміст роботи з вказівкою сторінок, вступна частина, основна частина, висновок, список використаних літературних джерел в алфавітному порядку (не менше 25 джерел, 7 з яких є іноземними; має містити 10 найменувань наукових робіт останніх 5 років).

Обсяг роботи: 8-10 сторінок основного тексту (основна частина).

Оформлення роботи: текст роботи розміщується на аркушах формату А4, поля: по 20 мм, нумерація починається з другого листа, розміщується внизу, посередині аркуша; шрифт 14 Times New Roman, інтервал – 1,5; граматичні і стилістичні помилки виключаються. Підготовлену контрольну роботу слід завантажити на платформу Moodle 3.9.

Орієнтовна тематика контрольних робіт

- Феномен психологічної залежності в сімейній психології
- Психологічний аналіз феномену задоволеності шлюбом
- Психологічний аналіз сімейних цінностей
- Феномен ненасильницької поведінки в сімейній системі: психологічний аналіз
- Феномен материнства у вітчизняній та зарубіжній психології
- Сутність поняття «зведені сім'ї» у сімейній психології
- Психологічний аналіз сиблінгової підсистеми
- Психологічні особливості батьківських поведінкових стратегій
- Феномен психосоматичної сім'ї в сучасній психологічній науці
- Психологічна сутність феномену батьківського вигорання
- Психологічний аналіз конфліктних сімей
- Феномен жіночих ролей в сімейних системах
- Психологічний аналіз діадних потреб подружжя
- Аналіз підліткових девіацій в сімейній психології
- Психологічні особливості сімей, які виховують дітей з особливостями розвитку
- Феномен токсичних взаємовідносин між подружжям
- Феномен батьківської підсистеми: психологічний аналіз
- Психологічний аналіз сімейної ієрархії
- Феномен психологічної готовності до материнства в сімейній психології
- Особисті кордони жінки: психологічний аналіз феномену

- Психологічний аналіз феномену сімейної згуртованості
- Феномен сім'ї в контексті сімейної психології

4. Забезпечення освітнього процесу

Для більш якісного викладання лекційного матеріалу та зручного проведення практичних занять аудиторії мають бути забезпечені:

- проєкційним мультимедійним обладнанням (проектор, екран, ноутбук/комп'ютер); OS: Windows, з доступом до мережі Internet, точка доступу Wi-Fi; Browsers: Chrome / Opera / Mozilla Firefox / MS Edge; Android, iOS;
- програмне забезпечення: Word, Excel, PowerPoint; Skype, Zoom, Google Meet;
- системою електронного навчання Moodle 3.9;
- тренінгова аудиторія (дошка, фліпчарт, комплект канцелярського приладдя для творчості: маркери, олівці, кольорові стікери, ватман, блокнот для фліпчарту тощо).

5. Підсумковий контроль: іспит

Підсумковий контроль з дисципліни проводиться відповідно до освітнього плану у вигляді іспиту, в терміни, встановлені графіком освітнього процесу та в обсязі навчального матеріалу. Форма проведення: усна.

Перелік питань до іспиту

1. Поняття «сім'я» та «шлюб» в психології.
2. Розвиток інституту сім'ї у контексті культурно-історичного розвитку людства.
3. Еволюція сімейно-шлюбних відносин в історії розвитку суспільства.
4. Людина і сім'я в інформаційному суспільстві: соціально-психологічні проблеми та шляхи їх вирішення.
5. Специфічні і неспецифічні функції сім'ї.
6. Роль сім'ї в процесі соціалізації особистості.
7. Альтернативні або нетрадиційні форми шлюбу та сім'ї (самотність, незареєстроване співжиття, свідомо бездітний шлюб, розлучення, повторні шлюби, відкритий шлюб, позашлюбний секс, гомосексуальність, груповий шлюб, колективні сім'ї).
8. Поняття сім'ї як системи.
9. Теоретико-методологічні основи аналізу сімейної системи.
10. Поняття про процесуальні параметри, їх класифікація та характеристика: життєвий цикл сім'ї, комунікація, регулятори сімейної системи, механізми функціонування сім'ї.
11. Поняття про структурні параметри сімейної системи, їх класифікація та характеристика: підсистеми, сімейні межі, згуртованість, ієрархія, гнучкість, сімейні ролі.

12. Поняття про історичні параметри, їх класифікація та характеристика: сімейна історія, сімейні сценарії, сімейні міфи, сімейна легенда.
13. Типи згуртованості сімейної системи (Д. Олсон).
14. Види порушення ієрархії в сім'ях: надмірна ієрархізованість, відсутність ієрархії, парентифікація, перевернута ієрархія, незбалансованість ієрархії.
15. Рівні гнучкості сімейної системи (Д. Олсон).
16. Поняття «сімейні межі». Зовнішні та внутрішні межі.
17. Функції сімейних меж: інтегративна, диференційна, захисна функція, акцентування, функція формування здатності до розрізнення.
18. Рольова структура сім'ї.
19. Класифікація сімейних ролей.
20. Патологізуючі ролі в сім'ї.
21. Потреби чоловіків та жінок у шлюбно-сімейних стосунках (У.Харлі).
22. Етапи розвитку взаємостосунків у системі «чоловік-жінка» (Liberty Kovacs).
23. Диференціація співзалежних стосунків між партнерами та стосунків із зрілою любов'ю.
24. Теорії вибору шлюбного партнера.
25. Основні компоненти психологічної готовності до шлюбу.
26. Феномен близькості у діаді.
27. Вплив особистісних особливостей подружжя на стійкість шлюбу.
28. Фактори та умови сімейного благополуччя.
29. Феномен подружньої сумісності.
30. Сімейні конфлікти: види, джерела, наслідки.
31. Поняття «сімейна комунікація». Психологічні аспекти феномену.
32. Поняття та критерії сімейної кризи.
33. Поняття нормативної сімейної кризи та життєвого циклу сім'ї.
34. Поняття та особливості дошлюбного та передшлюбного періодів.
35. Моделі вибору шлюбного партнера.
36. Нормативні сімейні кризи. Криза 1 року спільного життя.
37. Нормативна криза при народженні дитини.
38. Криза сім'ї, пов'язана з дорослішанням дитини (вступом дитини у соціальні структури та підлітковий вік).
39. Нормативна сімейна криза, пов'язана з виходом дитини з батьківської сім'ї.
40. Типології батьківського ставлення до дитини.
41. Зміна структури і функції сім'ї у зв'язку з народженням дитини.
42. Психологічні особливості протікання бажаної і небажаної вагітності.
43. Сучасне батьківство: стереотипи і нові тенденції.
44. Психологічні особливості батьківського ставлення до єдиної дитини.
45. Психологічні особливості багатодітної сім'ї.
46. Залежність психічного розвитку дитини від його позиції в сім'ї.
47. Стиль сімейного виховання і сценарій життя дитини.
48. Конфлікти батьків і підлітків: причини, зміст, функція.
49. Сімейні стабілізатори (регулятори): функціональні та дисфункціональні.
50. Психологічні особливості сімейних традицій та ритуалів.
51. Сімейні правила та їхні різновиди (гласні, негласні, культурні, унікальні).

52. Поняття горя у психології (Дж.Боулбі, Дж. Ворден, Е.Ліндемманн).
53. Нормальне горе. Стадії нормального горя (Ф.Є.Василюк, Е.Кюблер-Росс, Дж.Рейнуотер).
54. Психологічні основи успішного переживання втрати і допомоги у горі.
55. Психологічні особливості патологічного горя.
56. Зрада. Феноменологія кризи та особливості психологічної допомоги подружжю.
57. Розлучення як ненормативна криза сім'ї.
58. Особливості допомоги подружжю та дітям у процесі переживання кризи.
59. Сексуальне насильство в сім'ї.
60. Інцест. Причини та наслідки інцесту.
61. Основні фактори стабільності шлюбно-сімейних відношень.
62. Типи порушень функціонування сім'ї.
63. Психологічна сутність подружньої адаптації.
64. Фактори стабільності шлюбу та сім'ї.
65. Відмінності дружніх та конфліктних сімей.

Типовий екзаменаційний білет

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

Рівень вищої освіти **другий (магістерський)**

Спеціальність **053 Психологія**

Триместр: 2

Навчальна дисципліна **«Сімейна психологія»**

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 0

1. Специфічні і неспецифічні функції сім'ї
2. Психологічні особливості сімейних традицій та ритуалів
3. Сімейні конфлікти: види, джерела, наслідки

Затверджено на засіданні

Протокол № 4 від «20» грудня 2021 року

**В.о. завідувача кафедрою
прикладної психології**

_____

(підпис)

Опанасенко Л. А.

Екзаменатор

_____

(підпис)

Кучманіч І. М.

Проведення підсумкового контролю знань. Результатом вивчення дисципліни виступає екзамен. Умовою допуску до підсумкового контролю знань є

позитивні оцінки з поточного контролю знань. Контроль знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою. Максимальна кількість балів, яку може отримати студент протягом семестру, становить 60 балів. На екзамені максимальна кількість – 40. Екзаменаційний білет складається з 3 питань.

За відповідь на 2 перші питання під час іспиту студент може отримати максимум 10 балів:

<i>Кількість балів</i>	<i>Вимоги щодо засвоєння навчального матеріалу</i>
<i>Макс. 10 балів</i>	
1 бал	Студент відтворює тільки деякі елементи вивченого матеріалу
2 бал	Студент фрагментарно відтворює незначну частину матеріалу, здатний до елементарного викладу питання
3 бал	Студент відтворює менше половини навчального матеріалу
4 бал	Студент знає приблизно половину навчального матеріалу
5 бал	Студент розуміє основний навчальний матеріал, з неточностями надає визначення основних понять
6 бал	Студент окреслює основні теоретичні положення, проте відчуваються труднощі в їх узагальненні та формулюванні висновків
7 бал	Студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, вміє наводити власні приклади на підтвердження думок, застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях
8 бал	Студент вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує їх в нестандартних ситуаціях, критично оцінює явища, факти, ідеї
9 бал	Студент володіє узагальненими знаннями, аргументовано використовує їх, глибоко і змістовно аналізує, виявляє особистісну позицію щодо засвоєного матеріалу
10 бал	Студент має системні знання, володіє термінологією, готовий до застосування знань на практиці

За відповідь на 3 питання під час іспиту студент може отримати максимум 20 балів.

<i>Кількість балів</i>	<i>Вимоги щодо засвоєння навчального матеріалу</i>
<i>Макс. 20 балів</i>	
1-2 бали	Студент відтворює тільки деякі елементи вивченого матеріалу
3-4 бали	Студент фрагментарно відтворює незначну частину матеріалу, здатний до елементарного викладу питання
5-6 балів	Студент відтворює менше половини навчального матеріалу
7-8 балів	Студент знає приблизно половину навчального матеріалу
9-10 балів	Студент розуміє основний навчальний матеріал, з неточностями надає визначення основних понять
11-12 балів	Студент окреслює основні теоретичні положення, проте відчуваються труднощі в їх узагальненні та формулюванні висновків
13-14 балів	Студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, вміє наводити власні приклади на підтвердження думок, застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях

15-16 балів	Студент вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує їх в нестандартних ситуаціях, критично оцінює явища, факти, ідеї
17-18 балів	Студент володіє узагальненими знаннями, аргументовано використовує їх, глибоко і змістовно аналізує, виявляє особистісну позицію щодо засвоєного матеріалу
19-20 балів	Студент має системні знання, володіє термінологією, готовий до застосування знань на практиці

6. Критерії оцінювання та засоби діагностики результатів навчання

№	Вид діяльності (завдання)	Максимальна кількість балів
1	Відповіді на практичних заняттях / максимально: 40 балів	5 балів*6 занять = 30 балів
2	Виконання контрольної роботи	30 балів
3	Іспит	40 балів
	Всього	100 балів

Об'єктом оцінювання навчальних досягнень студентів є знання, уміння та навички, досвід творчої діяльності, емоційно-ціннісного ставлення до професійних завдань.

Поточний контроль знань студентів включає оцінку за роботу на практичних заняттях та самостійну роботу.

Поточний контроль знань студентів здійснюється через проведення письмових контрольних робіт завантажених в Moodle.
<http://moodle3.chmnu.edu.ua/>

Критерії поточної оцінки знань студентів

Усний виступ та виконання письмового завдання	Критерії оцінки
1	Володіє матеріалом на початковому рівні, значну частину матеріалу відтворює на репродуктивному рівні
2	Може відтворити значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень з допомогою викладача, може аналізувати навчальний матеріал, порівнювати та робити висновки, виправляти допущені помилки
3	Здатний застосовувати вивчений матеріал на рівні стандартних ситуацій, частково контролювати власні навчальні дії, наводити окремі власні приклади на підтвердження певних тверджень
4	Вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати її на практиці, контролювати власну діяльність
5	Вільно (самостійно) володіє вивченим обсягом матеріалу, в тому числі і застосовує його на практиці

Критерії оцінки контрольної роботи

Виконання письмового завдання	Критерії оцінки
28-30 балів	При виконанні завдання студент застосовує системні знання навчального матеріалу, передбачені робочою програмою, проявляє творчий підхід до виконання завдання.
23-27 балів	При виконанні завдання студент застосовує узагальнені знання навчального матеріалу, передбачені робочою програмою. Робота змістовна, аргументована.
16-22 балів	Завдання виконано в цілому правильно, але мають місце окремі неточності. Аналіз наукових джерел потребує незначного доопрацювання.
8-15 балів	Студент припускається помилок через недостатнє розуміння програмного матеріалу, проявляється фрагментарність у висвітленні основних положень роботи.
1-7 балів	При виконанні завдання студент припускається значних помилок / завдання викликає великі труднощі у студента.

Методи навчання та матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу

ПРН	Методи навчання	Матеріально-технічне забезпечення
ПРН1	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналітичний метод, метод вирішення ситуативних задач	Проекційне мультимедійне обладнання (проектор, екран, ноутбук/комп'ютер); доступ до мережі Internet, точка доступу Wi-Fi; програмне забезпечення: Word, Excel, PowerPoint; Zoom; система електронного навчання Moodle 3.9
ПРН2	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналітичний метод, метод вирішення ситуативних задач	
ПРН3	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналітичний метод, метод вирішення ситуативних задач	
ПРН4	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналітичний метод, метод вирішення ситуативних задач	
ПРН5	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналітичний метод, метод вирішення ситуативних задач	
ПРН7	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналітичний метод, метод вирішення ситуативних задач	
ПРН8	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналітичний метод, метод вирішення ситуативних задач	
ПРН9	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналітичний метод, метод вирішення ситуативних задач	
ПРН12	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналітичний метод, метод вирішення ситуативних задач	

ПРН13	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналітичний метод, метод вирішення ситуативних задач	
ПР 14	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналітичний метод, метод вирішення ситуативних задач	
ПР 15	Пояснювально-ілюстративний метод, репродуктивний метод, метод проблемного викладу, частково-пошуковий метод, аналітичний метод, метод вирішення ситуативних задач	

7. Рекомендовані джерела інформації

1. Кучманіч І. М. Психологія сім'ї : навчально-методичний посібник. Миколаїв, 2018. 180 с.
2. Кучманіч І.М. Усвідомлене батьківство : навчально-методичний посібник. Миколаїв : Іліон, 2017. 192 с.
3. Лефтеров В.О., Цільмак О. М. Психологія сім'ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі. К.: Ліра, 2020. 266 с.
4. Психологія сім'ї: підручник / за ред. В. М. Поліщука. Суми: Університетська книга, 2021. 248 с.
5. Психологія сім'ї : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.В. Помиткіна, В.В. Злагодух, Н.С. Хімченко, Н.І. Погорільська. К.: НАУ, 2011. 272 с. (рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів).
6. Ушакова І. Психології сім'ї: конспект лекцій. Х.: НУЦЗУ, 2019. 90 с.
7. Седик К. Психологія сім'ї: навч. посіб. К. : ВЦ «Академія», 2021. 192 с.

Допоміжна література

1. Алешина Ю.В. Цикл розвитку сім'ї: дослідження і проблеми. *Вестник МГУ*. Сер. 14. Психологія. 1987. № 2. С. 8–16.
2. Андреева Т.В. Психологія сучасної сім'ї. Монографія. СПб.: Речь, 2005. 436 с.
3. Антонов А.И. Соціологія сім'ї. М., 1996. 302 с.
4. Бондаренко Н. Б. Групи самопоміжки як додатковий ресурс соціально психологічної підтримки осіб з проблемами психічного здоров'я. *Актуальні проблеми психології*. 2016. Т. 1. Вип. 44. С. 58–62.
5. Винникотт Д.В. Маленькі діти і їх матері. М., 1998. 76 с.
6. Винникотт Д.В. Розмова з батьками. М., 1995. 92 с.
7. Витек К. Проблеми шлюбного благополуччя. М., 1988. 138 с.
8. Гавриленко В. Ю. Соціально-психологічні та морально-етичні аспекти проблеми бездітності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. № 121 (1). 2014. С. 73-77.
9. Гозман Л.Я. Психологія емоціональних відносин. М., 1987. 174 с.
10. Голод С.И. Сім'я і шлюб: історико-психологічний аналіз. СПб., 1998. 270 с.

11. Гуляс І.А. Феномен щастя: аксіопсихологічні аспекти. *Збірник наукових праць інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПНУ*. Т. XII, Ч. 4. С. 103–109.
12. Карabanова О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования. М.: Гардарики, 2008. 320 с.
13. Кернберг О. Отношения. М., 2000. 256 с.
14. Ковалев С.В. Психология современной семьи. М., 1988. 208 с.
15. Консультативна психологія : підручник / І. С. Булах, В. У. Кузьменко, Е. О. Помиткін [та ін.] : Вінниця : ТОВ «Нілан- ЛТД», 2016. 482 с
16. Крадохвил С. Психология семейно-сексуальных дисгармоний. М., 1998. 335 с.
17. Кучманіч І. М. До питання про особливості функції етнічного відтворення в межах сім'ї. *Zbornik prispevkov z medzinárodná vedecko-praktická konferencia «Realita a perspektívy vývoja spoločnosti: sociálne, psychologické a politické aspekty» (28–29 októbra 2016.)*. Sládkovičov : Vysoká škola Danubius, 2016. Str. 104-106.
18. Кучманіч І.М. Психологічний аналіз регенеративної функції сім'ї. *Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Когнітивні та емоційно-поведінкові фактори повноцінного функціонування людини», (Харків, 23-24 жовтня)*. Харків: Вид-во «Діса плюс», 2015. С. 53-54.
19. Маценко Л.М. Педагогіка сімейного виховання : навч. посіб. НАКККіМ, 2011. 293 с.
20. Олифирович Н. И. Психология семейных кризисов. СПб.: Речь, 2006. 360 с.
21. Основы психологии семьи и семейного консультирования. М., 2004. 328 с.
22. Прихожан А.М. Психология сиритства. СПб., 2005. 400 с.
23. Психология семьи / под ред. Д.Я. Райгородского. Самара, 2002. 752 с.
24. Психологія сімейних взаємин : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Корольчук М.С., Криворучко П.П., Осьодло В.І., Грищенко Г.В. та ін.] ; за заг. ред. М.С. Корольчука. К.: Ніка-Центр, 2010. 296 с.
25. Сатир В. Вы и ваша сім'я. М., 2000. 312 с.
26. Седих К. В. Психологія сім'ї : Навчальний посібник. Полтава, 2013. 225 с.
27. Семья в психологической консультации. М., 1989. 206 с.
28. Системная семейная терапия: Классика и современность / [сост. и научный ред. А.В. Черников]. М.: Независимая фирма «Класс», 2005. 400 с.
29. Соціальна психологія груп : Хрестоматія / Укладачі: Ю.О. Бабаян, Г.В.Васильєва, Н.О. Євдокимова, І.М. Кучманіч, І.М. Хоржевська ; за заг. ред. Н.О. Євдокимової. Миколаїв: «Іліон», 2013. 638 с.
30. Спиваковская А.С. Как быть родителями. Рига, 1989. 130 с.
31. Сысенко В.А. Супружеские конфликты / В.А. Сысенко. М., 1989. 183 с.
32. Столярчук О.А. Вплив сім'ї на формування самооцінки дитини. *Розвиток особистості в умовах трансформаційного суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 13 грудня 2012 року)*. К.: Київський університет імені Бориса Грінченка. – 2012. – С. 423-426.
33. Ткалич М.Г. Гендерна психологія : навч. посіб. К.: Академвидав, 2011. 248 с. (Серія «Альма-матер»).
34. Ткаченко В.Є. Благополуччя подружніх відносин і його психологічні детермінанти: теоретичний аналіз. *Наука і освіта*. 2010. № 3. С. 113– 116.

35. Филиппова Г.Г. Психология материнства. М., 2002. 240 с.
36. Фромм Э. Искусство любви. СПб., 2002. 219 с.
37. Харчев А.Г. Современная семья и ее проблемы. – М., 1978. – 224 с.
38. Харчев А.Г. Социология семьи. М., 2003. 339 с.
39. Хоментаскас Г.Т. Семья глазами ребенка. М., 2003. 222 с.
40. Целуйко В.М. Психология современной семьи. М., 2006. 287 с.
41. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи. СПб., 1999. 651с.
42. Эйдемиллер Э.Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия: учебное пособие для врачей и психологов [изд. 2-е, испр. и доп.]. СПб.: Речь, 2006. 352 с.
43. Bacigalupe G. Emerging Technologies and Family Communication: The Case of International Students. *Contemporary Family Therapy*. 2017. № 39 (4). P. 289–300.
44. Biehle S. N. Provision and receipt of emotional spousal support: The impact of visibility on well-being. *Couple and Family Psychology: Research and Practice*. 2012. № 1(3). P. 244 – 251.
45. Chadda R. K. Indian family systems, collectivistic society and psychotherapy. *Indian Journal of Psychiatry*. 2013. № 55(Suppl 2). P. 299–309.
46. Liddle H. A. Family psychology intervention science: An emerging area of science and practice. *Family psychology: Science-based interventions* / ed. H. A. Liddle and others. Washington, DC: American Psychological Association. 2002. P. 3–15.
47. Kit S. Global Perspectives in Family Therapy: Development, Practice, Trends. Routledge, 2013. 240 p.
48. Marín R. A. Infidelity and behavioral couple therapy: Relationship outcomes over 5 years following therapy. *Couple and Family Psychology: Research and Practice*. 2014. № 3(1). P. 1–12.
49. Posvistak O. Stages of Formation of Psychology of the Family as a Field of Scientific Knowledge. *The Advanced Science Journal Volume*. Iss. 6. Torrance, California, USA: Scireps Corporations, 2015. – P. 112–115.
50. Whitton S. W. Legal and social ceremonies to formalize same-sex relationships: Associations with commitment, social support, and relationship outcomes. *Couple and Family Psychology: Research and Practice*. 2015. № 4(3). P. 161–176.

Інформаційні ресурси

<http://books.google.com>

<http://pidruchniki.ws>

<http://studentam.net.ua/>

<https://scibook.net/>

<https://psihologia.info>

<https://psyfactor.org>